

Projektbeskrivelse

Naturpark Gudenå

i

Horsens Kommune

Indhold

Førord	4
Læsevejledning	4
Vision	5
Naturparkens rammer	6
Naturparkens udstrækning.....	6
Organisering	7
Lokale arbejdsgrupper	7
Områdets kapacitet mht. turisme	7
Tidlig kontakt til lodsejere	7
Økonomi	7
Lokalt center	8
Natur og landskab	9
Landskab.....	9
Geologien.....	9
Naturværdierne	10
Vandsystemet Gudenåen	10
Livet under vand	10
Den lysåbne natur.....	11
Fredninger	12
Skovene	13
Fuglene	13
Vandområdeplan Vestbirk.....	13
Foreløbigt potentiale	14
Kulturarv	15
Landsbyerne	16
Den første administrative inddeling (Herred, Syssel, Sogn).....	16
Klostrene/Middelalder	17
Reformationen og Skanderborgske rytterdistrikt	17
Tidlig industrialisering	17
Moderne tid.....	18

Foreløbigt potentiale	19
Friluftsliv	20
Sejlads.....	20
Til fods	20
På cykel.....	21
Overnatning i det fri	21
Fiskeri.....	21
Fuglefolket.....	21
Badning.....	22
Ridning.....	22
Foreløbigt potentiale	22
Formidling	23
Infotavler	23
Naturvejleder/guides.....	23
Foldere.....	23
Lokale råd	23
Foreløbigt potentiale	24
Erhverv og turisme	25
Skovbrug.....	25
Landbrug.....	25
Råstoffer	25
Turisme.....	25
Tilbud til besøgende	26
Foreløbigt potentiale	26

Forord

En gruppe af frivillige med base i Friluftsrådet Søhøjlandet fik ideen til en ny naturpark ved Gudenåens forløb i Horsens Kommune. Denne projektbeskrivelse baserer sig på de ideer, som temagruppen under Friluftsråd Søhøjlandet har arbejdet med. Temagruppen er sammensat af repræsentanter for Friluftsrådet Søhøjlandet, Landsbyrådet, de enkelte landsbyforeninger (særligt repræsenterende de 6 landsbyer, som ligger i området – oprindeligt Gantrup, Grædstrup, Tønning-Træden, Vestbirk og Voervadsbro og senere Underup) samt enkelte private lodsejere.

Der har siden været et tæt samarbejde mellem de frivillige og Horsens Kommune om udarbejdelse af en ansøgning til Friluftsrådet med henblik på at oprette en pilotnaturpark – ”Naturpark Gudenå i Horsens Kommune”.

Både Horsens Kommune og de frivillige initiativtagere finder, at området rummer så meget attraktiv natur, historie og kultur, at der kan bydes på mange attraktioner, og at der må være basis for at udvikle området, dels som et attraktivt bosætningsområde med henblik på udvikling af landsbyerne, og dels som et turistmål.

Det har i hele processen været vigtigt at holde balancen mellem benyttelse og beskyttelse for øje. Mange har netop bosat sig i området i kraft af dets naturværdier, og udvikling af området som turistmål kræver nøje overvejelser om indretning af en infrastruktur der gør, at de fastboende ikke føler sig løbet over ende. Samtidig skal beskyttelse af naturen være centralt i udviklingen af naturparken.

Projektbeskrivelsen har været til drøftelse i Naturparkrådet for Naturpark Gudenå i Horsens Kommune.

Læsevejledning

I det følgende gennemgås forskellige elementer vedrørende Naturpark Gudenå i Horsens Kommune.

Først en beskrivelse af naturparkens vision og organisering.

Derefter følger afsnit om Natur og landskab, Kulturarv, Friluftsliv, Formidling samt Erhverv og turisme. Disse afsnit slutter alle med et afsnit om ”foreløbigt potentiale”. Potentialet vil skulle behandles og udfoldes i løbet af pilotprojektperioden.

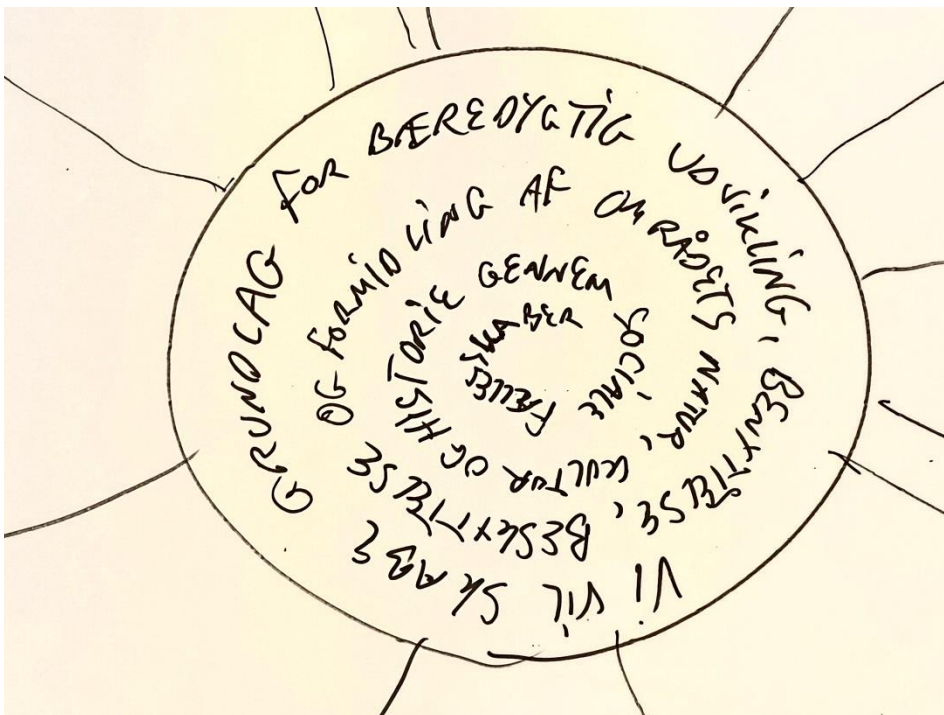
Vision

Visionen for Naturpark Gudenå i Horsens Kommune lyder således:

"Vi vil skabe grundlag for bæredygtig udvikling, benyttelse, beskyttelse og formidling af områdets natur, kultur og historie gennem sociale fællesskaber."

Med denne vision lægges særlig vægt på, at der skal ske en bæredygtig udvikling i området, herunder at der skal være en balance mellem benyttelsen og beskyttelsen af områdets natur. Der lægges også vægt på, at der med naturparken skal være fokus på mere end "naturen", nemlig områdets unikke kultur og historie.

Endelig lægger visionen op til, at naturparken skal have fokus på sociale fællesskaber, hvilket i høj grad vil ske i de frivillige fællesskaber samt i inddragelsen af borgere og organisationer i udviklingen af området.

1 Naturparkens vision

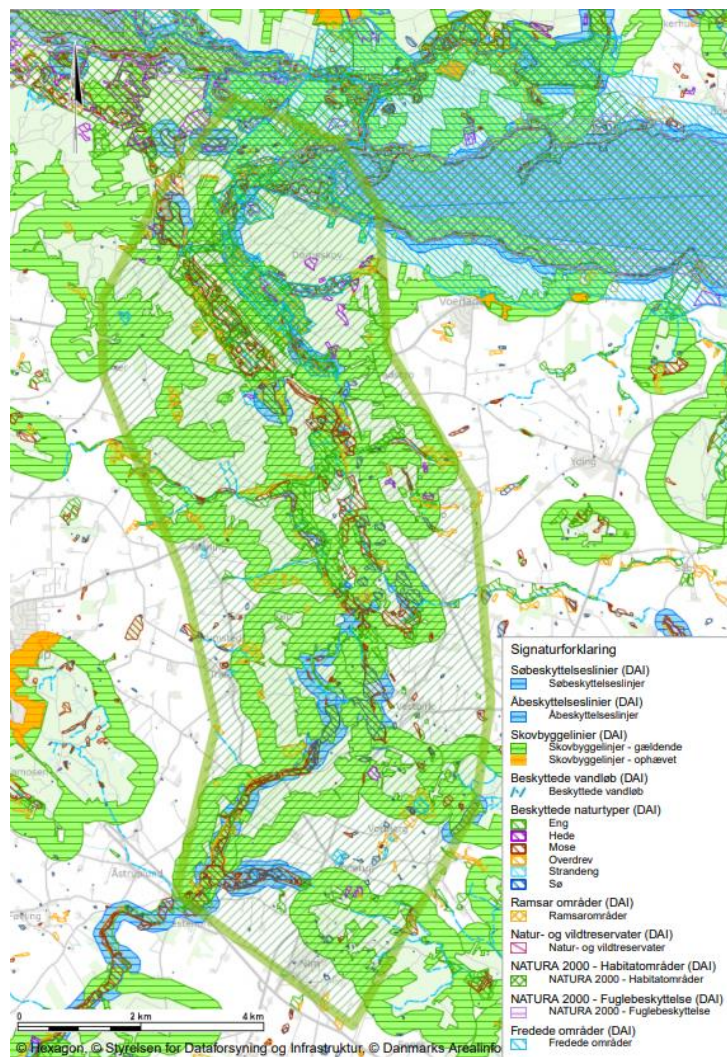
Naturparkens rammer

Naturparkens udstrækning

Naturparkområdet er som udgangspunkt ca. 14 km gange 4 km af udstrækning orienteret nord/syd og strækker sig fra Vorbjerg Høje i syd til Gudenåens delta og udløb i Mossø i nord. Det afgrænses af landsbyerne Vestbirk - Træden – Tønning – Sønder Vissing – vestenden af Mossø – Voervadsbro – Gantrup – Sandvad – Vestbirk.

Gudenåen danner rygraden i naturparken. De væsentligste hjørnестene er Vorbjerg Høje/Slaggård Banke, Den genfundne Bro, Vestbirk Vandkraft, Vestbirsøerne, den tidligere Vestbirk Garn- og Trikotagefabrik, Klostermølle (tidl. benediktinerklostret Voer Kloster, kornmølle og derefter trævarefabrik) ved Mossø, Klosterkæret ved Mossø, og Højlund Skov med Sukkertoppen.

Naturparkområdet ligger i Horsens Kommune. De nøjere grænser skal fastlægges i dialog med lodsejere i området.

2 Områdeafgrænsning, foreløbig.

Organisering

De overordnede beslutninger om Naturpark Gudenå i Horsens Kommune tages af Horsens Kommunes byråd, herunder optagelse af naturparken i kommuneplanen.

Naturparkrådet er et rådgivende organ, hvori sektor-, organisations- og lodsejerinteresser er repræsenteret. Rådet kan stille forslag om, i hvilken retning naturparken skal udvikles.

Herunder opererer Horsens Kommunes administration samt Foreningen Naturpark Gudenå i Horsens Kommune. Der er dannet en projektgruppe på tværs af de frivillige og Horsens Kommune, som løbende koordinerer og udfører arbejdet.

I pilotnaturpark-perioden skal den fremtidige organisering af Naturparken fastlægges. Herunder om der skal tilknyttes en daglig leder til naturparken, om ledelsen skal være forankret i sekretariatet og foreningen Naturpark Gudenå i Horsens Kommunes Venner, eller noget helt tredje. Helt generelt skal det fastlægges, hvordan administration af administrative, indkøbs- og økonomistyringsopgaver håndteres.

Lokale arbejdsgrupper

Foreningen Naturpark Gudenå i Horsens Kommune har til opgave at mobilisere ildsjæle, der kan se en ide i at udvikle området, og som er villige til personligt at engagere sig og lægge et stykke frivilligt arbejde for sagen. Foreningen blev stiftet 14. marts 2024.

Områdets kapacitet mht. turisme

Udvikling af naturparken skal ske under en konstant afvejning mellem tiltrækning af brugere til det attraktive område og en vurdering af, hvad området kan bære, uden at det bliver for hårdt belastet – en balance mellem benyttelse og beskyttelse med respekt for de mennesker, der i forvejen bebor området.

Tidlig kontakt til lodsejere

Tidligt i processen skal der afholdes offentlige møder, der orienterer om naturparkplanerne og som giver beboere i området en mulighed for at øve indflydelse på rammerne.

Første møde blev afholdt i Voervadsbro 28. april 2022. Siden er der afholdt møder i Gantrup for temagruppens medlemmer med åben/inviteret deltagelse. Der har jævnlige været avisomtale af ideerne.

Når der opnås status som pilotnaturpark fortsætter dialogen med lodsejere og borgere i området, dels bilateralt, dels ved offentlige møder.

Økonomi

Horsens Kommune har afsat 1,2 mio.kr. til projektet. Disse midler skal anvendes til administrationens arbejde med at få oprettet en pilotnaturpark, og det videre arbejde hen mod at blive naturpark, herunder også indarbejdelsen i kommuneplanen. Midlerne skal dække omkostninger i pilotnaturpark-perioden, herunder abonnement, forplejning mv.

Horsens Kommune har i forvejen udgifter forbundet med en række aktiviteter i området, herunder bl.a. naturpleje, naturvejledning og almindelig drift af nuværende friluftsfaciliteter. Dette fortsætter uændret.

Udvikling og større arbejder forventes finansieret ved hjælp af fondsmidler, sponsorindtægter og til dels medlemsbidrag.

Lokalt center

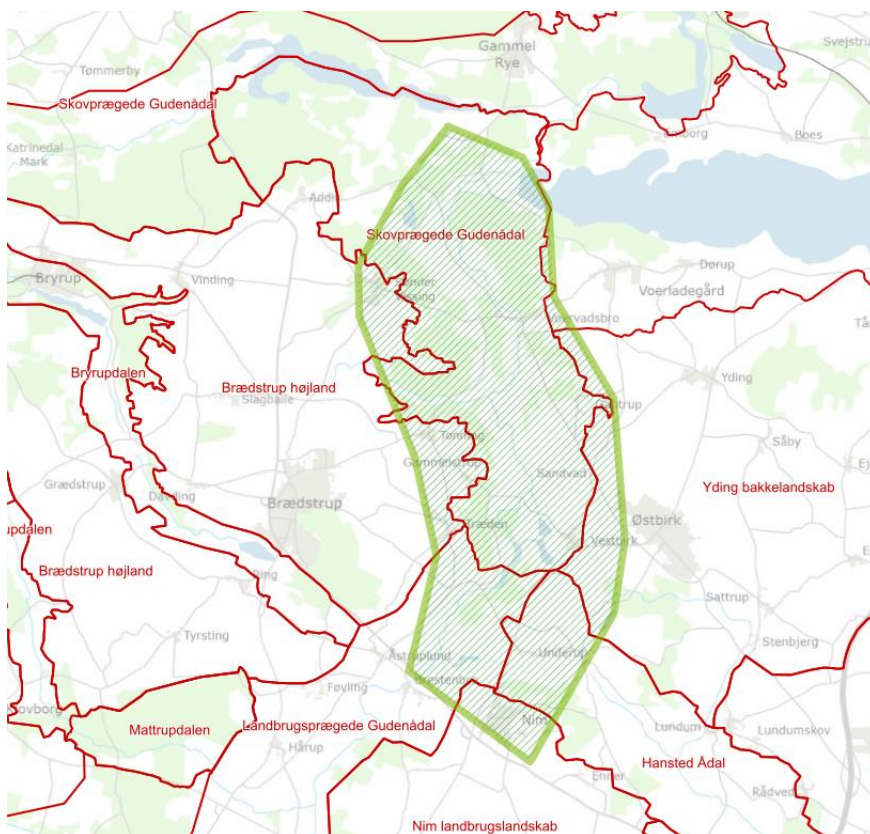
Naturparken skal have et hjemsted i området, hvorfra aktiviteter kan udgå. Der kan være tale om flere muligheder: Vestbirk Vandkraftværk, Klostermølle eller den tidligere garn- og trikotagefabrik. Under alle omstændigheder kræver det en aftale med det pågældende steds ejere. I pilotnaturpark-perioden skal mulighederne for et fysisk hjemsted afsøges. Der stræbes efter at have en konkret aftale på plads i løbet af projektperioden.

Natur og landskab

Landskabet omkring Gudenåen i Horsens Kommune er både smuk og indeholder rig natur. Med Naturpark Gudenå skal værdierne formidles videre til både lokale borgere og turister. I de kommende år vil der ske en væsentlig forbedring af vandmiljøet i Gudenåen, når vandløbsprojektet ved Vestbirk gennemføres.

Landskab

Karaktergivende for området er gudenådalen, der skærer sig gennem landskabet som en stor og markant struktur. Størstedelen af Naturpark Gudenå ligger indenfor område 4 i Horsens Kommunes Landskabsplan, kaldet Skovpræget Gudenådal. Området er kendetegnet ved høje, kløftede dalsider, der indrammer en bred dalbund med flere niveauer af terrasser og søer samt Gudenåen, der forløber med store bugteslag. Dalen er desuden kendetegnet af store skove og plantager, der de fleste steder indrammer og udfylder landskabet. I hele dalen findes der dyrkede marker og spredt bebyggelse bestående af små gårde og huse langs vejene, der bugter sig på terrasserne i dalbunden og ned over dalsiden. Dalbundens lavbundsprægede terræner er præget af enge og moser.

Den sydøstlige del af Naturpark Gudenå omfatter et markant bakke- og dalskædet, der adskiller Hansted Ådal og Gudenådalen. Området udmærker sig ved et kulturbetinget landskab med store koncentrationer af gravhøje i området omkring Slaggård Banke og Vorbjerg Høje. Terrænet ligger generelt højt, og rejser sig over de omgivende landskaber. Området er udskilt som delområde Vorbjerg Høje i Landskabsplanens område 8 Hansted Ådal.

I den sydvestlige del af Naturpark Gudenå er landskabet kendetegnet som et landbrugspræget dallandskab, hvor åen generelt er mindre synlig.

3 Naturparkens placering i fht. Horsens Kommunes Landskabsplan.

Geologien

Gudenådalen er formet af smeltevand efter sidste istid for 10-15.000 år siden. Mod øst begrænses den i området af den østjyske israndslinje og mod nord af Salten Å-tunneldalen. De store vandmængder, der fremkom under isens nedsmeltning, har dannet smeltevandterrasser, hvori de nu beherskede vandmængder danner et mindre vandløb i bunden.

Terrasserne i dalbunden består overvejende af ferskvandssand og i mindre områder af ferskvandsgrus, mens lavbundsområderne omkring vandløb og søer overvejende består af ferskvandstørv.

Ådalen er eroderet ned i et storbakket landskab, hvor den dominerende jordart er smeltevandssand og moræneler.

Den karakteristiske Sukkertoppen er en falsk bakke i Højlund Skov ved Gudenåens udløb i Mossø. Den er ved istidens afslutning blevet stående, mens omgivelserne er blevet skyllet bort af smeltevand. Toppen er af lyst kvartssand, deraf navnet Sukkertoppen.

Naturværdierne

Naturparkområdet rummer store naturværdier. De biologiske interesser knytter sig især til Gudenåen med tilhørende søer og tilløb, og de lavtliggende områder langs med. Natura 2000-område nr. 52, Salten Å, Salten Langsø, Mossø og søer syd for Salten Langsø og dele af Gudenå lapper ind over den nordlige del af naturparkområdet.

I det følgende bliver naturværdierne for området beskrevet. Det er baseret på kommunens viden om området i kombination med lokal viden.

Vandsystemet Gudenåen

Gudenåen løber centralt fra syd mod nord gennem naturparkens område. Syd for er Gudenådalen præget af de lavtliggende kær-områder og stor bredde, mens dalen derefter snævrer sig ind med større fald og strømhastighed.

Terrænet er på dalsiderne meget kuperet med Slaggård Banke på 109 meter over havet og Sukkertoppen på 108 meter.

Gudenåen gennemløber den naturlige Mossø og (endnu) de kunstige søer Bredvad, Naldal og Vestbirk Sø. I området ligger også Nedenskov Sø og Væng Sø (der følger en Vandområdeplan Vestbirk i et senere afsnit).

Som følge af den ret lille dalbredde er der i området ret korte og mindre tilløb som Sandvad Bæk/Døde Å fra Østbirk, Hulbæk syd for Tønning, Havbæk nord for samt Fuglebæk/Møllebæk syd for Væng Sø.

Livet under vand

Gudenåen rummer de almindeligt forekommende ferskvandsfisk som skalle, gedde, aborre, ål og ørred, men herudover også knude, grundling, elritse, hork, suder, bæklampret og stalling. Artsrigdommen fremkommer både som følge af, at det er Danmarks længste vandløb, men også på grund af de indskudte og forbundne søer og moser.

Længden af åen gør, at der fra opstrøms Silkeborg kun undtagelsesvist er vandrefisk, der når helt ud i Kattegat. I stedet spiller Mossø (og de andre søer indskudt i systemet) rollen som en biotop, der tilbyder føde hele året rundt og rimelig høje vandtemperaturer om vinteren. Den faktiske faunaspærring ved Vestbirk Vandkraftværk, som i øvrigt er omfattet af et kommende vandområdeplan-projekt, har betydet, at der har været ringe nytte af sø-ørrederne i Mossø, fordi deres gydeområde kun rakte til kraftværket. Det har isoleret ørredbestanden i Øvre Gudenå. Til gengæld har stallingen floreret. Det er en laksefisk ligesom ørreden, men den er i Danmark kun naturligt hjemmehørende i Jyllands vestvendte vandløb. Gæve lystfiskere ud-satte den i Gudenåen i 1930'erne, og den slog så godt an, at den nu betragtes som hjemmehørende.

Ålen har været i stærk tilbagegang siden årtusindskiftet som følge af spærringer, en parasit og overfiskeri både på voksne og glasål. De sidste faste fangstindretninger (ålekister) er ved at blive lukket, og spærringer forsvinder ligesom fredninger forhåbentlig kan gøre arten mere talrig. I området har der været ålekister ved Bredvad og Pinds Møller. Ved Bredvad har der også været en fangstindretning til ørreder, ligesom der er fundet spor af en sådan i deltaet ved Gudenåens udløb i Mossø.

Knuden er af torskekvabbeslægten og lever i modsætning til de fleste af slægten i ferskvand. Den er en nataktiv bundfisk og derfor ikke særligt kendt, selv om den findes i de fleste store, danske vandløb. I Søhøjlandet blev den tidligere ofte fanget om vinteren fra isen ved hjælp af hjemmelavet kolbetøj bestående af en tilskåret pind, en snor og en pirk med en krog agnet med et stykke flæsk.

Grundling, elritse og hork er mindre fisk, som er ret almindelige i store danske vandløb. De er maksimalt 10-20 cm og er derfor ikke efterstræbt som menneskeføde, men de udgør en del af fødegrundlaget for større rovfisk som aborre, gedde, ål og ørred.

Flodkrebs kan findes i den øvre del af Gudenåen, bl.a. lidt opstrøms Bredvad Sø. Der er tale om den oprindelige, hjemmehørende art – mange andre steder er den ved at blive fortrængt af den ulovligt udsatte amerikanske signalkrebs.

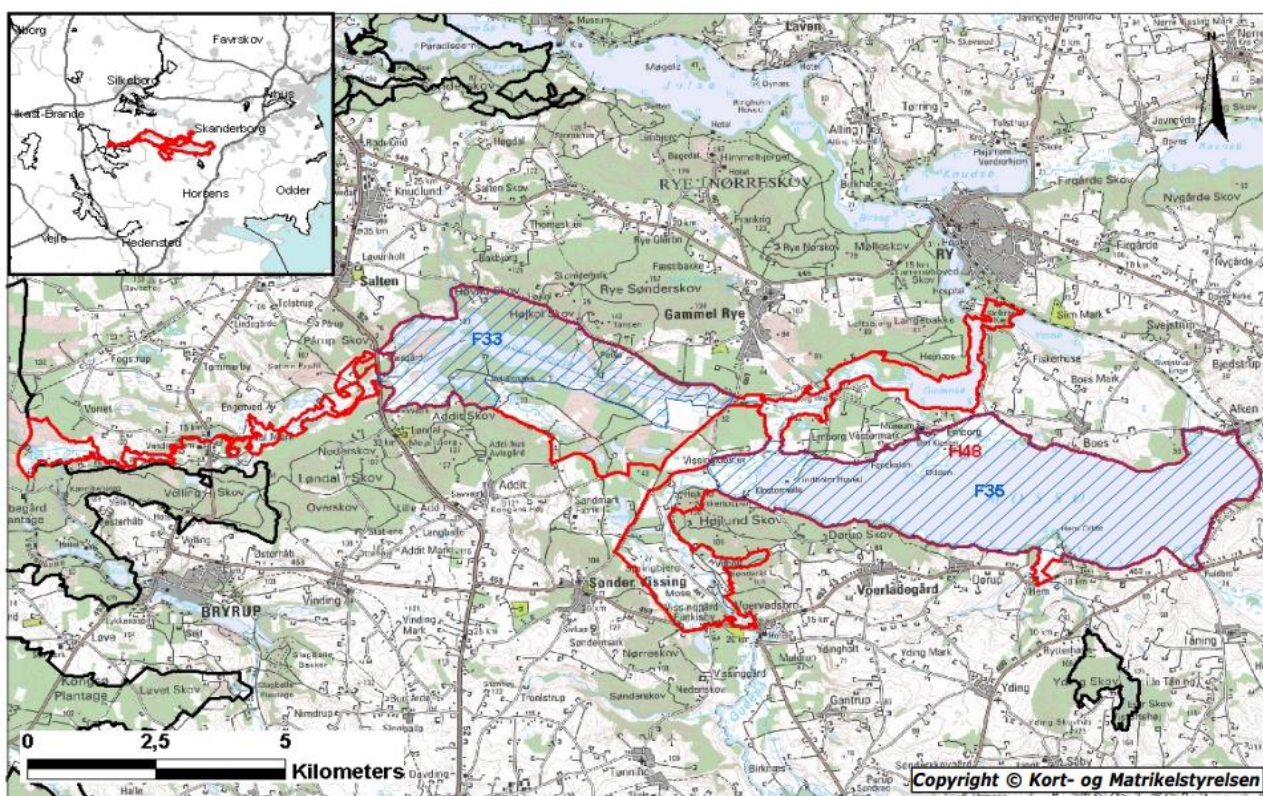
Botanikken under og ved vandet i form af vandplanter indgår i vurderingen af Gudenåens miljøkvalitet i henhold til vandområdeplanen i form af Dansk Vandløbsplante Indeks (DVPI). Der findes både egentlige vandplanter, amfibiske planter og landplanter, der kan vokse i vand. Menneskeskabte påvirkninger har betydet, at adskillige arter – især blandt de egentlige vandplanter – er gået tilbage i udbredelse og hyppighed de sidste mange år. Også hårdhændet vandløbsvedligeholdelse har begunstiget nogle arter fremfor andre. Går du en tur langs Gudenåen, ser du i vandet lange grønne bændelformede planter, pindsvineknop, nogle steder kan du se vandranunkel på overfladen med hvide blomster i forår og sommer samt gul iris som de mere udbredte. Den sjældnere gifttyde træffes også – hold dig fra den!

Den lysåbne natur

Den lysåbne natur langs Gudenåen udgøres især af mose og enge, mens der på højereliggende arealer er overdrev. Flere arealer afgræsses for at fastholde en høj naturværdi, f.eks. Klosterkæret, Springbjerg Mose og arealer omkring Slaggård Banke. Arealer uden afgræsning eller rydning er i konstant risiko for tilgroning, hvilket kan forværre arealernes naturværdi.

Natura2000 areal og udpegningsgrundlag

Natura 2000-område nr. 52 (herefter benævnt N52), Salten Å, Salten Langsø, Mossø og søer syd for Salten Langsø og dele af Gudenå lapper ind over den nordlige del af naturparkområdet. Området er en del af det midtjyske Søhøjland og omfatter et smalt bælte i den østlige del af Salten Ådal, Salten Langsø og dele af skovområderne på nord- og sydsiden af søen, ådalen omkring Gudenåen fra Voervadsbro til Gudensø samt søerne Gudensø og Mossø. Udpegningsgrundlaget er en række naturtyper og arter, herunder kildevæld (7220), rigkær (7230), bøg på mor med kristtorn (9129) og odder (1318).

4 Afgrænsning af Natura 2000 område 52, bestående af habitatområde H48 (rød afgrænsning) og fuglebeskyttelsesområderne F33 og F35 (blå skravering). Kilde: <https://mst.dk/media/zk0binrx/052plan.pdf>

Ud fra Miljøstyrelsens Natura 2000-plan for området, har kommunerne udarbejdet Natura 2000-handleplaner for de enkelte Natura 2000- områder. Handleplanerne skal medvirke til at gennemføre Natura 2000-planerne for de enkelte områder. Handleplan 2022-2027 for N52 er vedtaget medio 2024.

Hovedformålet med indsatserne i handleplanen for N52 i perioden 2022-27 er:

1. Fokus på mere naturlige processer og naturens robusthed
2. Sikre og forbedre tilstanden af den eksisterende natur og levesteder
3. Bekæmpe invasive arter
4. Fastholde allerede fungerende naturpleje
5. Særligt fokus på plejemæssigt at sammenbinde og udvide arealer med naturpleje
6. Sikre synergi mellem Natura 2000- og Vandplanindsats

Indsatsen udføres både på offentlige og private arealer i området. Projekter på private lodsejeres arealer gennemføres som udgangspunkt ved frivillige aftaler. Der findes blandt andet en række understøttende tilskudsordninger, som kan søges gennem Landbrugsstyrelsen og Miljøstyrelsen, samt midler til Life-projekter som medfinansieres af EU.

Fredninger

Naturparkområdet rummer flere fredninger. I den nordlige del ligger de store arealfredninger Vissing Kloster-fredningen og Fredning af arealer omkring Gudenåen mellem Voervadsbro og Vilholt. Spredt i det øvrige område ligger en række mindre fredninger, herunder arealfredninger, kirkefredninger og andet.

Skovene

Skovene inden for naturparkområdet er altovervejende privatejede. Skovene er en blanding af løvskov, nyere såvel som gamle, og plantager med nåletræer. En stor del drives som produktionsskov. Naturstyrelsen ejer 14 ha fredskov omkring Klostermølle, som er udpeget som dels urørt og 'anden biodiversitets'-skov.

Fuglene

I området er der rig mulighed for at observere en lang række af fugle knyttet til å, kær, skov og åbent land. Følgende lokaliteter kan fremhæves som gode steder at observere fugle:

- **Voervadsbro** (168 fuglearter registreret over tid i DOF-basen)
Området ved Voervadsbro er en god fuglelokalitet med fine muligheder for observationer af fugle knyttet til å og skov. Gudenådalen er meget markant her og karakterfugle her er isfugl, bjergvipstjert, spætter og svaler. Et godt observationssted er Voervadsbro Teltplads.
- **Gudenådalen fra Sukkertoppen til Klostermølle** (125 arter registreret over tid i DOF-basen)
Langs stisystemet med den gamle klosterkanal er der mulighed for at se mange fugle. Ved Elleskoven blev der i 2022 observeret alle spætter i Danmark (grøn- og sortspætter og stor, lille og mellem), de 2 arter af træløbere, spætmejsler og mejser generelt. Endvidere er det et godt område for isfugle. De ses med stor sandsynlighed undtagen måske lige i højsæsonen for kanosejlads. Om vinteren ses ofte pæne flokke med grønsiskener, flokke af bog- og kvækerfinke og vandstær og man kan opleve mejsetog.
- **Klostermølle** (174 arter registreret over tid i DOF-basen)
Fra fugletårnet i den gamle tørrelade er der god oversigt over Klosterkær og Mossø, hvor der jævnligt kan ses havørn og rastende fiskeørne. I området er der etableret stisystemer, hvorfra der kan ses mange fugle, bl.a. isfugl, bjergvipstjert, almindelig træløber og parktræløber, spætter, ravn og natugle. I området er der også set stor tornskade om vinteren.
- **Klosterkær** (185 arter registreret over tid i DOF-basen)
Området er et gammelt indlandsdelta, som delvis er blevet naturgenoprettet. Der er gode oversigtsmuligheder fra fugletårnet i Klostermølle samt fra Klostermøllevvej. Efter naturgenoprettningen er der rykket flere nye fuglearter ind i området: Lille lappedykker, engsnarre, dobbeltbekkasin, vibe, trane, sølvhejre, bynkefugl, fiskehejre, rørhøg og krik- og knarand og blå kærhøg, bjergpibere og pibeand om vinteren.
- **Vissingkloster** (121 arter registreret over tid i DOF-basen)
Området ved Vissingkloster er domineret af markoverdrev og skov med fyrre- og grantræer. Fra P-pladsen ved Gl. Ryevej ved vejen ned til Ny Vissing Kloster er der adgang til et stisystem. I området ses typiske nåleskovsfugle som sortmejsle og spætter.

Vandområdeplan Vestbirk

Med basis i EU's såkaldte Vandrammedirektiv er der fokuseret på den spærring, som Vestbirk Vandkraftværk udgør. For at sikre fri passage for fisk og fauna er planen at føre Gudenåen tilbage til det oprindelige løb i Bredvad Sø. Denne blev – sammen med Naldal- og Vestbirk Sø - dannet i forbindelse med etablering af vandkraftværket, der blev idriftsat i 1924.

Horsens Kommune har som ansvarlig vandløbsmyndighed udarbejdet et omfangsrigt projekt, der i hovedtræk går ud på at tilbageføre Gudenåen i sit oprindelige leje på bunden af den kunstige sø Bredvad Sø.

Samtidig skal der etableres en dæmning på langs gennem søen, med det formål at adskille det nye å-forløb og kanopassagen. Denne er nødvendig, idet kanoer og andre sejlene fortsat skal have mulighed for at passere Bredvad Sø og således sejle videre gennem Gudenå-systemet.

Derudover skal der foretages en væsentlig ændring af å-forløbet ved vandkraftværket, og planen er her at føre åen ud i en oprindelig å-slyngning øst for værket.

Status medio 2024 er, at projektet har opnået fuld finansiering, og at de meddelte tilladelser til projektet er meddelt, men påklaget. Klagenævnets behandling af klagerne afventes.

Et væsentligt element i projektplanlægningen er håndteringen af publikum – ikke udelukkende i forbindelse med projektets udførelse, men også efter åens tilbageførsel. Dette al den stund, at det utvivlsomt bliver et meget markant syn, når åen får lov at løbe, som den gjorde før 1924. Her vil der på en strækning på ca. 3 km. blive et fald på ikke mindre end 10 m.

Når projektet er udmøntet, vil Vestbirk Vandkraftværk, der i dag ejes af Naturstyrelsen, ophøre med at producere strøm. Derfor er der allerede for flere år siden opstartet initiativer, der skal afdække de fremtidige muligheder for bygningernes og de omkringliggende arealers funktion og ejerskab.

Foreløbige potentiale

Naturpark-udpegningen giver mulighed for på sigt at udvikle mere sammenhængende mosaik af natur, både våd natur, lysåben natur og skovbeplantede arealer. Der bør arbejdes med at styrke biodiversiteten i hele området, og højne fokus på Bilag IV-arter og deres levesteder, ligesom arealer med særlig høj værdi bør prioriteres.

Kulturarv

Området omkring Gudenåen har en vidtrækkende historie, og der er stadig i dag spor at finde. Med Naturpark Gudenå i Horsens Kommune vil der være fokus på at formidle områdets kulturhistorie.

De første mennesker i området

Landskabet omkring Gudenåen har lige siden dens dannelse i slutningen af senistiden for 15.000 år siden budt livsgrundlag for de tidlige jægersamfund. Jagt og fiskeri blev igennem de følgende årtusinder praktiseret i stor stil, og tidligere talte man om en særlig Gudenå-kultur. Senere fandt man ud af, at de flinteredskaber, man fandt på de mange bopladser, blot var et resultat af, at omvandrende jægere var vendt tilbage til de samme eftertragtede pladser gennem tusindvis af år. I Springbjerg Mose ved Voervadsbro har man fundet rester af en urokse, som var datidens største jagtbytte.

De første bønder

Omkring 4.000 år f.v.t. begynder man at blive mere bofaste, at fælde skoven og rydde arealer til agerbrug og husdyrhold – man blev bønder. I starten kun i det små inde i landet, men senere i yngre stenalder mere intensivt, hvor de sandede plateauer langs Gudenåen fortsat var eftertragtede levesteder. Ved Vilholt er der blevet udgravet flere beboelseshuse fra slutningen af stenalderen omkring 1800 f.v.t, og i nærheden er der fundet talrige spor efter landbrug i form af flintesegl, kværnsten og brændt korn.

Bronzealderen

Man boede fortsat på de sandede plateauer ned mod Gudenåen i bronzealderen, hvor man også benyttede de lavereliggende engområder til husdyrhold. Flere bebyggelser med store solidt byggede langhuse fra omkring 1400 f.v.t. er blevet udgravet ved Gantrup.

Men Gudenåen var også en vigtig færdselsåre op gennem Jylland, og transport over store afstande forekom almindeligt i bronzealderen. Hyppigt opførte man de karakteristiske kuplede gravhøje langs med vigtige vejforløb, og de mange gravhøje ved Vorbjerg omkring Underup er med til at afsløre en af datidens hovedveje her tæt ved Gudenåen, og på vandskellet til Horsens Fjord.

Jernalderen

Den vigtige færdselskorridor, som passerede Nim mod syd og Vestbirk mod nord, blev også benyttet igennem hele jernalderen, og længere nordpå opførte man omkring 200-300 e.v.t. endnu en række af nye imponerende gravhøje på det højtliggende bakkedrag, Slaggård Banke. Herfra var der vid udsigt til Horsens Fjord i øst og den nærliggende Gudenå mod vest. Højene blev rejst over betydningsfulde stormænd, som blandt andet havde fået guld, sølv og bronzegenstande med sig i graven efter først at være blevet brændt på ligbål.

Gravene er nærmest samtidige med nogle våbenofferfund, som blev gjort i den nærliggende Porskær Mose i forbindelse med tørvegravning i 1800-tallet. Fund af blandt andet fornemme sværdbeslag og våben viser, at man måske har nedkæmpet en indtrængende hær, inden fjendens våben og personlige ejendele blev udlagt i mosen. Måske havde nogle af de gravlagte i højene også deltaget i et slag. På dette tidspunkt boede man i større landsbyer, som blandt andet er blevet undersøgt ved Nim og i udkanten af Østbirk, ikke langt fra Vestbirk.

Landsbyerne

Landsbyerne kan spores langt tilbage i historien, men manglen på skriftlige kilder tidligere end middelalder gør, at kilderne er arkæologiske fund og kirkerne. Landsbyer med unikke navne er oftest de ældste (Tønning og Træden), mens Vissing, Gantrup og Underup med deres endelser tyder på vikingetid. De beskrivende navne er de yngste – som eksempelvis Voervadsbro.

- **Voervadsbro** er, som navnet siger, opstået ved et vadested over Gudenåen, hvor kanorastepladsen nu ligger lige syd for broen. Senere kom en bro til, og i 1887 et andelsmejeri ved siden af broen.
- **Sønder Vissing**, ca. 1300 Gamlæ Wisyng, med kirke, hvis kor og skib er fra romansk tid. Senere kom tårn og våbenhus til. I vestgavlen er der indvendigt indmuret en stor runesten fundet i kirkegårdsdiget i 1836. Teksten lyder: "Tove Mistivis datter, Harald Gormsens den Godes kone, lod gøre dette mindesmærke efter sin moder". Harald Gormsen er Harald Blåtand. Der har således været en forbindelse til den tids magtcentrum i Jelling. I våbenhuset står en mindre runesten fundet i 1836 i kirkegårdsporten. Indskriften lyder: "Toke gjorde dette mindesmærke efter sin fader Abe, en forstandig mand".
- **Tønning**, 1411 Tynnyng, har en kirke med kor og skib fra romansk tid med senere tilføjet tårn og våbenhus, en skole fra Frederik 4., forsamlingshus, missionshus og en jernbanestation fra privatbanen Horsens-Bryrup.
- **Træden**, 1482 Threden, har en kirke med apsis, kor og skib fra romansk tid, oprindeligt af granitkvadre på skråkantsokkel. Kirken har haft et tårn, hvis spir imidlertid styrtede ned i en storm i 1783, hvorefter tårnet blev nedbrudt. I dette annekssogn lå også Bredvad Mølle.
- **Underup**, 1345 Undorp, er det mindste sogn i Nim Herred med kirke og tidligere skole. Kirken med kor og skib i granitkvadre på skråkantsokkel har i sen middelalder fået et tårn i munkesten samt et våbenhus. Lige øst for Underup ligger Torp (1333 Worbtorp, 1446 Warbertorp) med på et tidspunkt skole, forsamlingshus, andelsmejeri og brugsforening. I en bred stribe fra sydsydøst mod nordnordvest trækker hovedparten af de ca. 110 gravhøje, der kendes i sognet. Fra Porskær Mose lige øst for Gudenåen er der fundet en mængde dupsko fra sværdskeider fra romersk jernalder, formentlig ofret efter et slag.
- **Vestbirk**, 1425 Westerbierck, i starten af 1900-tallet med skole, folkehøjskole med friskole, efterskole (1908), Teknisk Skole (1886), forsamlingshus, afholdshotel, brugsforening, jernbanestation og postekspedition.
- **Gantrup**, 1465 Gantrup, ligger omkring en kløft, som navnet sprogligt antyder. Navnet er fra vikingetiden. Landsbyen havde engang købmandshandel. I dag er forsamlingshuset midtpunktet i det sociale liv.

Den første administrative inddeling (Herred, Syssel, Sogn)

I den ældste administrative, geografiske inddeling ligger området i Loversyssel (landskabet fra Vejle Fjord til Karup og Kjellerup). Syslerne var opdelt i herreder, og området syd for Vestbirk ligger i Nim Herred, størstedelen af naturparkområdet ligger i Tyrsting Herred, mens den vestligste spids af Vor Herred går til Vestbirk.

Amtsinddelingerne har skiftet meget over tid. Naturparkområdet har hørt under Skanderborg Amt, Århus Amt og er nu i Region Midtjylland.

Det mest bestandige har nok været sognegrænserne, fordi kirkernes placering i området er blevet fastlagt meget tidligt. Sognene i naturparkområdet er i Tyrsting Herred: Sønder Vissing, Voerladegård (annekssogn), Føvling (annekssogn), Tønning og Træden. I Vor Herred: Østbirk og Yding samt i Nim Herred: Underup Sogn.

Klostrene/Middelalder

Voer Kloster var et kloster oprettet under Benediktinerordenen, der blev stiftet 529 af Benedict af Nurcia på Monte Casino i Italien. Klostret er ældre end det kendte Øm Kloster på nordsiden af Mossø. Voer Kloster blev med tiden særdeles magtfuldt og ejede bl.a. sognekirkerne Vore (Voerladegård), Sønder-Vissing, Yding, Bryrup og Østbirk, fiskegårde i Mossø og bøndergårde over store dele af Jylland. Det firkantede klosteranlæg blev nedbrudt ca. 1568. Ved Skanderborg Rytterdistrikts ophævelse indgik klosterjorden i en hovedgård sammen med gårdene Møldrups og Krog til Møldrups-Krog. Klostermøllen blev drevet af fæstere og blev 1889 købt af F. Bodenholt og H.E. Brüel, der sammen med Vilholt Mølle drev dem som træmassefabrikker. Allerede i 1872 var man dog begyndt at anvende vandkraften på stedet til træslibning.

Vissing Kloster har formentlig været et nonne-annekskloster til Voer Kloster og ligesom dette under Benediktinerordenen. Det lå på venstre bred af Gudenåen lige vest for Sukkertoppen. Der er kun fundet sparsomme spor af det i form af 2 grave og munkestensmure. På marken ved siden af er der fundet spor af en opstemning i en bæk. Det kan have været en del af et engvandingsanlæg eller en fiskedam.

Reformationen og Skanderborgske rytterdistrikt

Med reformationen kom klostrenes og til dels kirkernes ejendomme ind under kronen. Det drejede sig om ca. 1/3 af landets areal, der skiftede ejer. På egnen blev kongens jorder forvaltet fra Skanderborg Slot. Den jagtglade Frederik 2. (1559-1588) oprettede landet mellem Horsens i øst, Nr. Snede i Vest og op til Gjern som et kongeligt jagtrevir – en "vildtbane" med stenmarkerede grænser. Under Frederik 3. (1648-1670) oprettedes det "Skanderborgske Rytterdistrikt" af området. Ideen var, at hver bøndergård i området skulle stille en bereden soldat eller udruste en sådan til den nationale hær. I 1767 blev ordningen ophævet, og jorden frasolgt i åben auktion. Herved blev mange nye hovedgårde og proprietærgårde oprettet.

Tidlig industrialisering

Bredvad Mølle

Bredvad Mølle var i 1400-tallet en vandmølle ejet af Voer Kloster. Ved reformationen overgik den til kronen og blev bortforpagtet. Den var oprindeligt en kornmølle, men blev med tiden udvidet med maltmølle og stampemølle til forarbejdning af uld. I starten af 1900-tallet havde møllen sin storhedstid med savskæveri, træmasseforarbejdning og købmandshandel, men den nedbrændte i 1922, og opstemningsretten blev solgt til konsortiet, der opførte Vestbirk Vandkraft.

Vestbirk Garn- og Tricotagefabrik

Vestbirk Garn- og Tricotagefabrik oprettedes i 1847 af Christian Fischer som dermed førte industrialiseringen til området. Fabrikken kom først rigtigt i gang efter Treårskrigen i 1852. Med hjælp af vandkraft forarbejdedes uld til garn og klæde, men senere produceredes også strømper og undertøj. På sin højde havde fabrikken 70-80 ansatte, hvoraf nogle boede i arbejderboliger ved fabrikken, andre i den nære omegn, men med jernbanens anlæggelse kunne den også nås fra Gammelstrup Station. Fabrikken brændte i 1922, hvorefter konsortiet bag Vestbirk Vandkraft købte fabriksområde og opstemningsret til anlæggelse af vandkraftværket.

Klostermølle Papirfabrik.

Med Bodenholt og Brüels overtagelse af Klostermølle i 1889 kom industrialiseringen til stedet i større omfang. Træ fra et stort område blev med hestevogn og senere jernbane og dampbåd fragtet til fabrikken, hvor det blev skåret i passende længder og afbarket. Herefter blev det slebet til en træmasse, der efter afvanding enten kunne sælges eller indgå i en papfabrikation. Ved siden af fabrikken opførtes en tørrelade, der efter udbygning formentlig er Danmarks største træbygning: 90 meter lang og i 3 etagers højde. I 1972 brændte papirfabrikken, og den blev ikke genopført. Tørreladen overlevede dog. I 1975 købte Miljøministeriet fabriksområdet, og siden er det blevet anvendt som naturcenter og hjemsted for foreningen Natur og Ungdom.

Vestbirk Vandkraft.

Efter halvandet års anlægsarbejde indviedes Vestbirk Vandkraft i 1924. Baggrunden var energimanglen under 1. verdenskrig, hvor tilførsler af kul og olie lukkede. Værket har siden produceret 2 mio. kWatt årligt. I starten forsynedes et område helt til Juelsminde, men med vore dages forbrug kan ca. 500 husstande forsynes. Med opstemningen af Gudenåen nedstrøms Bredvad Mølle dannedes Bredvad Sø, der via en kanal fører vandet ind i de to kunstige søer Naldal Sø og Vestbirk Sø og derfra via en fødekanal ned til selve værket, der har en faldhøjde på 10 meter at arbejde med. De gamle turbiner er nu udskiftet med en moderne ned-sænket turbine, men de gamle dynamoer er endnu at se i maskinhallen. Også måleudstyr og forbindelsesomskiftere står originalt, så der faktisk er tale om et arbejdende museum. Et projekt til tilbageførsel af Gudenåens vand til det gamle løb er i gang, men Naldal og Vestbirk Søer bevares, så kanoer fortsat kan sejle den vej ned til værket. Bredvad Sø bliver splittet op i den gendannede Gudenå og et kanal-/søområde, hvorigennem kanoerne kan sejle. Værket ejes i dag af Naturstyrelsen tillige med søbredderne.

Vilholt Mølle

Vilholt Mølle blev etableret 1865-66 ved en opdæmning af Gudenåen nogle kilometer nedstrøms Voervadsbro af Hans Hermann Holst, der også var ejer af Bredvad Mølle og fra 1872 Klostermølle. Møllen blev brugt til træsliberi og blev drevet sammen med Klostermølle. Der blev overgået til fabrikation af pap, på Vilholt indtil 1988. Herefter blev der overgået til strømproduktion indtil 2007, hvor dæmningen og dermed faunaspærringen blev fjernet.

Moderne tid

Landsbyer var oprindeligt på cirka 7 gårde og beliggende 3-5 kilometer fra hinanden. Imellem dem var marker på 1-1,5 kilometers længde (datidens hjulplov var besværlig at vende), og imellem markerne var fælled (fælles græsning) eller skov. Med kirkerne blev landsbyerne faste og med tiden kom flere funktioner til: smedje, skole, mejeri, brugsforening/købmand og måske en jernbanestation. Det gav vækst i nogle af landsbyerne, og med fremkomsten af rutebiler og privatbiler kunne man bo på landet og have arbejde i byen eller ved større, industrielle arbejdspladser. Nogle af landsbyerne blev sovebyer. I takt med den lette adgang til transport blev det vanskeligt at drive butik i de mindre byer. Den udvikling bærer landsbyerne præg af den dag i dag.

De moderne tider kom også til egnen i form af etablering af flyvepladsen i Rye, der blev foranlediget anlagt i 1935 af direktør Gunnar Larsen, der boede på Højkol ved Salten, og som ønskede hurtig forbindelse pr. fly til Aalborg, København og Hamborg. Pladsen blev anlagt på et gunstigt terræn syd for Salten Langsø og Salten Å lige udenfor Rye.

Under besættelsen blev flyvepladsen overtaget af Værnemagten og blev udbygget til mellemlandinger og uddannelsesbrug. Den blev således ikke en egentlig operativ flyveplads, og ved Befrielsen var der kun enkelte fly. Minerydning var én af de første opgaver, der så skulle udføres, og det var ifølge kapitulationsbestemmelserne noget, som tyskerne selv skulle udføre.

Sideløbende fra 1944 blev faciliteterne brugt til en flygtningelejr for tyskere, der var flygtet foran den sovjetiske fremrykning i Østersøområdet. Ved lukningen i 1948 var der 12.000 indbyggere.

Foreløbigt potentiale

I Naturpark Gudenå findes utallige gode historier som understøttes af de mange kulturværdier i området. De gode historier om naturparken kan bearbejdes i samarbejde med museer, arkiver og frivillige med stort kendskab til naturparkens lokalhistorie. Gudenåen har historisk set haft stor betydning for områdets kultur. Åens betydning for kulturhistorien bør synliggøres og formidles på en bæredygtig måde. Indsatser og aktiviteter skal ske i tæt dialog og samarbejde med frivillige, lodsejere og interesseorganisationer.

Friluftsliv

Der er allerede i dag mange friluft aktiviteter i området, både på selve Gudenåen og i området omkring. I det følgende beskrives nuværende muligheder.

Sejlads

På søerne har der været sejlads siden stenalderen. Bådene har langt op i tiden været udhulede træstammer, såkaldte eger. Senere har man lavet kraelbyggede pramme og klinkbyggede joller til fiskeri og mindre transportopgaver. Den øvre Gudenå har ikke, ligesom nedstrøms Silkeborg, været udnyttet til tunge transporter – der har været ret stærk strøm, lavvandede partier og store sten i vandet, som her ikke er fjernet. I dag er sejladsen mest for turister i lejede kanoer eller i kajaker. Sejladsen opstrøms Mossø er stærkt reguleret for at skåne naturen. Der er således sejladsforbud fra 31. december til 15. juni, og sejlads med motor er generelt forbudt. Der må kun sejles med strømmen. Endvidere må der ikke sejles mellem kl. 18 og 8. Reglerne er også gældende for Vestbirk-søerne.

Der er mellem Tørring og Mossø etableret overnatningspladser for de sejlende ved Åle, Åstedbro, Bredstenbro, Vestbirk, Voervadsbro og Klostermølle. Ellers er det generelt ikke tilladt at gøre landgang undtagen på enkelte rastepladser.

Til fods

Der findes en række både afmærkede og ikke-afmærkede vandreture i naturparkområdet. Turene er i mange forskellige længder.

Den gamle, nu nedlagte, privatbanelinje mellem Horsens og Silkeborg er udlagt som natursti – nogle steder med asfalt, andre steder med fast grus. Den passerer gennem naturparkområdet ml. Gammelstrup over Den Genfundne Bro via Vestbirk til Østbirk.

Tæt ved Trikotagefabrikken blev jernbanen i 1899 ført over Gudenåen via en 14 meter høj og 50 meter lang stålgytterbro – på den tid den højeste i Norden. Da man i 1929 ønskede at gøre skinnerne normalsporede i stedet for smalsporede, og broen ikke kunne udbygges dertil, blev den i stedet begravet i en dæmning med to gennemløbsrør til den nu ”døde å”. Ved etableringen af Vestbirk Vandkraft løb Gudenåen nu gennem Vestbirksøerne. Med vandplanerne ønskedes, at faunaspærringer i vandløbene blev fjernet, og dæmningen med stålgytterbroen skulle dermed fjernes. Mod forventning var stålbroen særdeles velbevaret, og den blev derfor bibeholdt og restaureret. Den er nu ét af de meget besøgte steder på egnen, med det eventyrlige navn Den Genfundne Bro.

Der arbejdes i tiden med ”Gudenåstien – fra kilde til fjord”, et tværkommunalt projekt støttet af A.P. Møller Fonden og Nordea Fonden. Det tager sigte på at etablere en sammenhængende vandrerute, der gør det muligt at færdes til fods langs Gudenåen fra udspringet i Tinnet Krat nordvest for Tørring og helt til udløbet i Randers Fjord (hvor Naturpark Randers Fjord tilbyder nye muligheder). Ruten vil variere i afstand til Gudenåen, alt efter hvad der viser sig muligt. Uanset hvor Gudenåstien præcist vil forløbe, passerer den uundgåeligt gennem Naturpark Gudenå fra syd til nord.

På cykel

Gennemgående ruter:

Naturstien er den tidligere privatbanelinje mellem Horsens og Silkeborg. Den har på det meste af strækningen asfalteret overflade og kun bløde stigninger og fald.

Den regionale cykelrute nr. 51 passerer igennem naturparkens allernordligste område.

En anden anbefalet cykelrute i området er mellem Åstedbro, Træden, Tønning, Voervadsbro og vest om Sukkertoppen eller Sønder Vissing – Sukkertoppen.

Mountainbiking:

Der er p.t. ikke anlagt egentlige mountainbikebaner eller -spor i området.

Overnatning i det fri

På hjemmesiden udinaturen.dk kan der bl.a. findes overnatningsmuligheder. I området er der både kano-overnatningspladser med toiletter (Voervadsbro og Klostermølle), shelters (ved Pinddal Mose og Vorbjerg Høje) og en campingplads ved Vestbirk.

Fiskeri

Vestbirk-søerne:

Fiskeretten i Vestbirk-søerne tilhører staten, dvs. rent praktisk Naturstyrelsen, der har overdraget bestyrelsen heraf til Brædstrup og Omegns Sportsfiskerforening. Dette sikrer ordnede forhold og bred adgang gennem medlemskab eller køb af dagkort.

Gudenåen:

Fiskeretten i Gudenåen tilhører bredejerne. Nogle steder har foreninger lejet fiskeretten af bredejerne, så adgang sker gennem dem. Brædstrup og Omegns Sportsfiskerforening har fiskeret udover i Vestbirk-søerne til Gudenåen i den sydlige del af naturparkområdet, mens Horsens og Omegns Sportsfiskerforening har på vestsiden mellem Gammelstrup og Havbækken ved Vissinggård. Skanderborg Sportsfiskerforening har med fiskeret på dette stykke. Vilholtklubben af 1960 har østbredden af Gudenåen nedstrøms Vilholt, men dette er en lukket forening. Ellers er man henvist til at aftale med den private bredejer, hvoraf nogle ved skiltning oplyser at sælge dagkort.

Mossø:

Der er traditionelt et attraktivt fiskeri i Mossø efter gedde, sandart, aborre, knude og sø-ørred, men overdrevent garnfiskeri og udledning af næringssalte har reduceret bestandene. Naturstyrelsens fiskeret som bredejer bestyres af Silkeborg Fiskeriforening i samarbejde med Fiskeriforeningen Gudenå i Ry. Her kan købes dagkort.

Fuglefolket

I den østlige ende af tørreladen ved Klostermølle er der adgang til en fugleobservationsplads. Der er udsigt 300 grader rundt og ganske særligt ud over Gudenåens delta ved udløbet i Mossø.

Badning

Bademuligheder i naturparkområdet er Fyel Badesø, strandbredden ved Mossø ved Klostermølle samt Nendenskov Sø. I meget lange, varme perioder kan algeopblomstring i de to mindre søer gøre, at badning frarådes.

Ridning

Der findes én registreret riderute i naturparkområdet, nemlig langs Bryrupbanestien, den nedlagte jernbanestrækning ml. Horsens og Silkeborg, hvor der er et ridespor i kanten af stien. Ved Den Genfundne Bro er etableret et vadested, hvor heste kan passere.

I området udbydes desuden rideture fra private aktører.

Foreløbigt potentiale

Der bør arbejdes med en samlende strategi for friluftsliv i naturparken, så udviklingen af friluftslivet sker på et bæredygtigt grundlag og løbende evalueres.

Overnatning

Helt generelt bør der foretages en vurdering af muligheder for at udbygge overnatningsmuligheder, både primitivt i form af lejrpladser, og med højere komfort f.eks. ved udlejning af senge/B&B.

Udgangspunkter/parkering/vejnet

Hvis der skal være en bedre service overfor besøgende i området, må infrastrukturen nødvendigvis afspejle det. Der skal i naturparkarbejdet være fokus på at skabe gode afmærkede parkeringspladser, hvorfra man kan bevæge sig ud i terrænet enten til fods, på cykel eller i båd. På den måde kan bevægelserne i området lægges, så de ikke generer beboere og lodsejere, og hvor kapaciteten er til det.

Udbygning af gåfællesskaber, hvor både fysikken og det sociale kan dyrkes på samme tid.

Formidling

En væsentlig del af formålet med naturparken er formidling af områdets natur og historie. Ligeledes skal der ske en formidling af selve Naturparken på relevante kanaler. Naturparkområdet bliver allerede i dag formidlet på flere måder. Dels fysisk i form af f.eks. informationstavler og udstillinger, dels elektronisk på flere hjemmesider. Her følger en kort beskrivelse af eksisterende formidling og potentialer.

Infotavler

Der findes en række eksisterende infotavler i området. Nogle relaterer sig til enkelt-attraktioner, andre til en gennemgående rute eller et tema.

Eksisterende apps og hjemmesider:

Der er i forvejen udarbejdet hjemmesider og apps via turistsamarbejdet, som naturparken også bør præsentere på. Mange af de eksisterende oplysninger er relevante for naturparkens område.

Horsens Museum har en række formidlingstilbud i området.

Turistsamarbejdet mellem Horsens, Odder og Hedensted Kommuner i form af Destination Kystlandet oplyser gennem hjemmesiden kystlandet.dk på dansk, engelsk og tysk om byer og øer, oplevelser, overnatning, mad, Det sker (aktuelle begivenheder) og billetkøb.

Gudenåsamarbejdet mellem Hedensted, Horsens, Skanderborg, Silkeborg, Viborg, Favrskov og Randers Kommuner har udarbejdet hjemmesiden/appen: [oplevelvgudenaa.dk/Oplev Gudenåen](http://oplevelvgudenaa.dk), som oplyser om sejlsads, vandreruter og –ture, cykelruter, lystfiskeri og seværdigheder på dansk, engelsk og tysk.

Landsbyrådet i Horsens Kommune er på trapperne med en landsby-app, som har til formål at oplyse om mulighederne på tværs af kommunens landsbyer.

Naturvejleder/guides

Horsens Kommune har naturvejledere, som den dag i dag laver guidede ture i området. Naturvejlederne kan indgå i præsentationer af naturparken efter behov. Destination Kystlandet har kontakt til en håndfuld frivillige guides, der stiller sig til rådighed med formidling i lokale områder, bl.a. omkring Den genfundne Bro.

Foldere

Print af fysiske foldere har de senere år været nedprioriteret som et ressourcespørgsmål. Der findes i dag ingen fysiske foldere for området. Folderen for Den Genfundne Bro kan tilgås elektronisk, enten fra Horsens Kommunes hjemmeside, eller via en QR-kode på stedet.

Lokale råd

Landsbyforeninger og Borgerforeninger i området er naturlige medspillere i processen og har også deltaget i det forberedende arbejde med repræsentanter, ligesom de skal inddrages i det fremtidige arbejde. De 6 centrale landsbyer deltager med hver deres repræsentant i Naturparkrådet.

Foreløbigt potentiale

Der vil med naturparken skulle ses på behovet for en samlende formidling af naturparken som helhed. Der skal foretages en vurdering af eksisterende formidling, hvorvidt det kan bevares som det er, eller om der skal ske ændringer. For at opnå en ensrettet formidling på tværs af aktører, vil det være relevant at arbejde med en formidlingsstrategi, herunder retningslinjer for kommunikation om projektet i pilotnaturpark-perioden.

Formidling generelt

Naturparken skal være repræsenteret på Facebook og have egen hjemmeside med dansk, engelsk og tysksproget version. Skiltning, QR-koder, foldere søges indtænkt i formidlingen, hvor det giver mening. Der kan også arbejdes med en naturpark-markør, som kan gå igen på faciliteter, virksomheder og lign. indenfor naturparken.

Naturbus

En naturbus er et af de forslag, der blev bragt på banen i det indledende arbejde. Formålet skulle være at tilbyde grupper transport til og fra området, og til guidede ture i naturparkområdet. Forslaget kan indgå i udviklingsarbejdet.

Frivillig formidling

Udbygning af et frivilligt formidlerkorps, bestående af lokale, som oplæres og støttes til at løfte formidlingsopgaver i naturparken på et passende niveau.

Foldere

Selv om de elektroniske muligheder er store, skal der ses på behovet for at præsentere oplysninger i håndgribelig form, f.eks. i form af fysiske foldere. På de særligt turisttunge steder, som eksempelvis Den Genfundne Bro, kan der med fordel arbejdes med genbrug af foldere, f.eks. ved at stille en brugt-folderkasse til rådighed, hvor man kan hhv. aflevere i og tage foldere fra.

Kontakt til foreninger og institutioner

Naturparken skal tilstræbe tæt kontakt til institutioner (børnehaver, SFO, skoler, efterskoler) og relevante foreninger (eks. Natur og Ungdom og kano- og kajakforeninger) for at sikre, at de er opmærksomme på mulighederne i naturparkens område.

Pressekontakt

Pressekontakten kan varetages af flere aktører: Horsens Kommune, turistsamarbejdet Destination Kystlandet samt Foreningen Naturpark Gudenå i Horsens Kommune.

Erhverv og turisme

Erhvervslivet i naturparkområdet er primært bestående af landbrug af varierende størrelse, skovbrug, enkelte virksomheder, råstofindvinding og et ukendt antal selvstændige erhvervsdrivende. Derudover findes en række småerhverv, der knytter sig til turisme, som fx kroer og Bed & Breakfasts. Området huser desuden enkelte lokale kunstnere og gallerier. Vestbirk Efterskole ligger også i området.

Skovbrug

Skovene er altovervejende privatejede og drives i større eller mindre grad som produktionsskove. Især i den nordlige del af naturparkområdet er der store sammenhængende skovarealer.

Landbrug

De højereliggende arealer dyrkes. Der ligger nogle enkelte store landbrug inden for naturparkens område, og en række med mindre dyrehold og planteavlsejendomme.

Råstoffer

Et større råstofområde mellem Fyel og Voervadsbro har været et meget benyttet grusgravningsområde, der har leveret sand, grus og sten til alle formål. Området er tæt på at være udgravet, men der er fortsat aktivitet. De steder, der er færdigudgravet, er reableret jf. reableringsplanen, hvilket vil sige mere eller mindre ekstensivt landbrug de fleste steder. Enkelte steder er der sket beplantning. Andre steder forekommer arealerne endnu åbne. I den nordlige del af råstofområdet har Horsens Kommune indrettet et rekreativt areal med badesø og toiletfaciliteter. Området kaldes Fyel Badesø. Her er arealerne efterladt som råjord, til naturlig tilgroning.

Dansand A/S beliggende ved Addit har specialiseret sig i levering af sand i sorterede kornstørrelser. Firmaet ejer områder, der sikrer den fremtidige produktion. Firmaet ejer også 27ha ved Holmedal i Voervadsbro, hvor der den dag i dag graves råstoffer.

Turisme

Det lokale turistsamarbejde, Destination Kystlandet, er et fælles destinationsselskab for Horsens, Odder og Hedensted Kommuner. Destination Kystlandet arbejder bl.a. med udviklingen af destinationer, turistinformation og projektorienterede netværk på tværs af aktører.

Turismen i området i dag udgøres især af kanoturister på Gudenåen, turister der besøger seværdigheder som f.eks. Den Genfundne Bro og Sukkertoppen, vandre- og cykelturister. Det er sparsomt med offentlig transportmulighed i området, så transport skal ske i bil, på cykel eller til fods. I skolernes sommerferie er der gratis bustransport mod strømmen af Gudenåen med turistbussen Modstrømsbussen. Den kører mellem Klostermølle og Tørring Camping med stop ved campingpladser og naturlejrpladser, med én daglig afgang i skolernes sommerferie, og weekender i august.

Som i dag forventes turismen i området i høj grad at basere sig på naturoplevelser og friluftsliv. Der er potentiale til at tiltrække endagsgæster fra de større byer i Midt- og Østjylland, og det kan være realistisk at der på kommercielle vilkår kan etableres mindre traktør og overnatningssteder i området, dels i byer, dels på landejendomme.

Målgruppen for turismen er mennesker, der ønsker eksakt og seriøs formidling af egnens muligheder og kultur – ikke masseturisme. Der ønskes turister, der sætter pris på at færdes i naturen, og som er i stand til at forlade den i samme stand, som da de kom.

Tilbud til besøgende

- Spisesteder: Der er enkelte spisesteder i området.
- Indkøb: Indkøbsmuligheder begrænser sig til ganske få steder med begrænset udbud. Der er ikke dagligvarebutikker i området.
- Overnatning: Der findes én campingplads, et par Bed & Breakfasts, og 4-5 muligheder for primitiv overnatning i shelter eller telt.
- Outdoorguidning i og omkring naturpark-området:
 - Turrledning: Fuglsang Rideture, Gudenåvej 34, Sdr. Vissing, 8740 Brædstrup, rideture.dk
 - Fiskeri: Fyel Mose er et privat Put & Take beliggende tæt ved Gudenåen lidt nord for Vestbirk. Der er en stor sø med både lave og dybe partier samt en mindre "børnesø". Det er indrettet i et reableret grusgravsområde.
 - Kanoudejning: Vestbirk Camping, Møllehøjvej 4, 8752 Østbirk, vestbirk.dk
 - Cykelture og udlejning: Hos Holmely, Birkevej 9, 8740 Brædstrup, hosholmely.dk
 - Kano og kajak; ture og kurser: Outdoor Connection, Hovvejen 3, Træden, 8740 Brædstrup, outdoor-connection.dk
- Keramikworkshop: MolaMola Workshop, Holmedal 1, Voervadsbro, molamolaworkshop.dk

Listen er ikke nødvendigvis udtømmende.

Foreløbigt potentiale

Naturparken er ikke nogen hindring for erhverv. Tværtimod kan en naturpark danne grobund for flere turismerelaterede erhverv, som f.eks. overnatning, bespisning og guidning. Der kan arbejdes for, at erhvervene i området bliver mere bæredygtige igennem frivillige aftaler og mulige partnerskabsaftaler. Der kan desuden arbejdes for udvikling af flere små kreative og turismerelaterede erhverv, der bruger natur- og kulturværdierne i naturparken aktivt og bæredygtigt. Der ligger desuden potentiale i at udvikle lokale fødevarer, som kan give grobund for små virksomheder eller gårdbutikker.

For bedre at kunne rammesætte turismen i en bæredygtig kontekst, kan det være nødvendigt med en analyse af, hvordan området benyttes, hvor der er særligt pres på, hvor de følsomme områder er, hvor de robuste områder er, hvor der er uudnyttet potentiale, og hvordan infrastrukturen tilrettelægges således, at besøgene fordeles hensigtsmæssigt herefter. Naturpark-arbejdet kan danne grundlag for en sådan analyse og rammen for at arbejde hen imod en ansvarlig og bæredygtig turisme, frem for en mere tilfældig turisme. For at lykkes, er samskabelse, borgerinddragelse, formidling og kommunikation nogle af de væsentligste værktøjer.